

усний перекладач не є, як це передбачено зазвичай, паритетно вірним і промовцеві, і слухачам перекладу. Адже в такій ситуації усний перекладач «грає» на боці передусім замовника перекладу. Він має найефективніше сприяти донесенню іміджевої інформації до цільової аудиторії.

Більше того, як в ході локалізації сайту адаптується до умов країни його контент, так і усний перекладач може фахово допомагати в адаптації маркетингової стратегії компанії при просуванні на український ринок.

1. *Аликина Е.В.* Введение в теорию и практику устного последовательного перевода. – М., Восточная книга, 2010, с. 22; 2. *Огилви Д.* Огилви о рекламе. – М., ЭКСМО, 2008, с. 125; 3. *Naseem Javed.* Lost in Translation –<http://www.bpointia.org/columns/naseem-javed/corporate-branding.shtm>

Матюша В.І., к.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СИТУАТИВНА ТА ЕКСПЛІКАТИВНА АСИМЕТРІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ТА КІНОФІЛЬМІВ

Стаття присвячена вивченню застосування ситуативної та експлікативної асиметрії у перекладі англомовних драматичних творів та фільмів українською мовою. Простежено спорідненість цих жанрів та підходів до їх перекладу.

Ключові слова: переклад драми, переклад фільмів, типи асиметрії.

В статье исследовано применения ситуативной и экспликативной асимметрий при переводе англоязычных драматических произведений и фильмов на украинский язык. Выявлено родство этих жанров и подходов к их переводу.

Ключевые слова: перевод драмы, перевод фильмов, типы асимметрии.

The article deals with the application of situational and explicative asymmetries in drama and film translation into Ukrainian. The kinship of these genres and approaches to their translation are being explored.

Key words: drama translation, film translation, types of asymmetry.

Художній переклад давно став ключовим чинником взаємодії різних літератур і культур. Якщо враховувати факт, що література існує в різних проявах, то постає питання, чи можливо застосовувати одні й ті ж принципи та засоби для перекладу різних літературних форм. Практика показує, що ні. Кожна форма індивідуальна в своєму прояві. Теорія та практика перекладу поезії, як і прози здобули широкий розвиток по всьому світу, але крім них існують також інші форми літератури. Окремий

інтерес викликають драматичні твори. Крім того, ХХ ст. зумовило появу похідного жанру, який також потребує дослідження. Можемо припустити, що оскільки фільми – увіковічена сценічна форма драми, то до перекладу фільмів логічно було б застосовувати ті ж принципи, що й до перекладу драми.

Актуальність статті зумовлена тим, що дослідження теорії та практики перекладу драматичних творів посідає вагомe місце у сучасному міжнародному перекладознавстві, проте у СРСР та сучасній Україні ця галузь була на маргінесі. На сучасному етапі поруч з драматургією, кінематограф став невід’ємною частиною нашого життя. Певний час йому приписували навіть здатність витіснити театр назавжди. Відповідно, **предметом** нашої наукової розвідки є переклад драматургії та кінематографу українською мовою, а **об’єктом** інтересу можливість використання асиметрії у перекладі фільмів. **Матеріал** статті складають американські та британські драматичні твори та кінофільми ХХ століття.

Наукова новизна полягає в застосуванні підходу до оцінки якості перекладу драматичного твору до оцінки якості перекладу фільмів.

Переклад драматичних творів є одним з найменш досліджених аспектів художнього перекладу. Перші спроби аналізу драматичних творів з’явилися тільки в 30-х роках ХХ сторіччя. У СРСР переклад драматичних творів не виділявся як окремий вид художнього перекладу. І. Левий першим зацікавився перекладом драматургії, але його дослідження обмежувалося лише віршованими творами. Зараз інтерес до питань перекладу драматичних творів можна простежити по всьому світу. Наприклад, у Великобританії ним займається С. Басснетт, у Фінляндії А. Сіркку, у Греції Е. Ніколареа. В Україні проблемами перекладу драматичних творів займаються Н. Бідненко, В. Мізецька, Т. Некряч. Ще менш дослідженою сферою художнього перекладу є переклад фільмів. Вивчення цього питання почали займатися лише наприкінці 80-х початку 90-х рр. ХХ століття, зокрема Г. Готліб, Б. МакФардейн, М. Мера. К. Опп, Н. Сіньярд.

Формування національної свідомості відбувається з раннього дитинства і значною мірою через аудіовізувальні засоби. Прийняття закону про дублювання фільмів українською мовою є додатковим підтвердженням того, що проблема дослідження перекладу драматичних творів особливо актуальна в Україні.

Постановка загальної проблеми та її зв’язок з науковими завданнями

Дослідники драми відзначають, що основна особливість драматичних творів полягає в тяжінні цих творів до двох видів мистецтва – літератури й театру (Аристотель, В. Бєлінський, Л. Дмитрієв, Л. Курбас, Т. Манн, В. Мейерхольд, К. Станіславський, Б. Шоу та інші) [1-7]. Драма як оригінальний і цілком завершений твір художньої літератури водночас покликана стати основою іншого виду мистецтва – театру. Здатність до синтезу зумовлює різнобічність теоретичних підходів і характер багатьох досліджень драми.

Оскільки переклад фільмів має декілька підвидів: субтитрування, дублювання та озвучування, тому відповідно існують й різні бачення цього процесу.

У сучасному вітчизняному перекладознавстві проблеми перекладу драматичних творів традиційно розглядають в двох напрямках: прозова драма аналізується як епічний твір, а віршована п’єса кваліфікується як “межове явище” [8].

Специфіка драматичних творів полягає в тому, що вони, на відміну від інших літературних форм, призначені не лише для читання, але й для постановки, в чому ми знахо-

димо близькість з кінематографом. Таким чином, ця відмінність зумовлює необхідність в особливому підході до перекладу творів даної категорії. Окрім того, перекладач має обмеження в просторі та часі, тому що не має права переносити та розтлумачувати певні особливості в позатекстовому коментарі, адже глядачі не читають драматичні твори, а дивляться і слухають їх, отже, не можуть зазирнути у примітки перекладача. Ці ж твердження є правдивими і стосовно перекладу фільмів. Специфіка перекладу драматургії та кінематографу залишається непорядкованою і перспективною для досліджень галузю перекладознавства, що зумовлює наш інтерес до цієї проблеми.

“Ключовим естетичним принципом драми є дія, фізична і словесна. Драматичний діалог становить специфічний функціонально-стилістичний різновид літературної мови, у якому художня реалізація слова пов’язується з засобами пластичної і мімічної виразності”[9:191]. А фільм – „закарбований” у часі драматичний діалог.

Розбіжності в системах різних мов (фонетиці, граматичній формі, семантичних параметрах, словниковому складі, стилістичному потенціалі) неодмінно призводять у перекладі до так званої асиметрії – розбіжності мовних знаків і необхідності пошуку такого відповідника, який найповніше розкриває авторський задум. Т. Некряч пропонує виділяти 3 типи асиметрії при перекладі драматичних творів: системну, експлікативну і ситуативну [9:192]. Системна асиметрія викликається розбіжністю в мовних системах і отже зустрічається у всіх жанрах художньої літератури. Експлікативна асиметрія – це, в основному, внутрішньотекстові коментарі й пояснення в стислому вигляді. А ситуативна асиметрія допускає широкий спектр заміन, здатних викликати в аудиторії, що приймає, реакцію, аналогічну сприйняттю того або іншого елемента цільовою аудиторією. Ситуативна асиметрія – розбіжність між оригіналом і перекладом, обумовлюється конкретною текстуальною ситуацією.

Розглянемо на прикладах з перекладів драматичних творів та фільмів, які типи асиметрії використовується та чиє якісь відмінності між їхнім використанням в цих двох жанрах.

Використання ситуативної асиметрії можна дуже часто зустріти в перекладах п’єс Оскара Вайлда, як у Т. Некряч, так і у Р. Доценка. Ситуативну асиметрію Р. Доценка використовує для збереження гри слів, що зустрічаємо, наприклад, в перекладі п’єси “Віяло леді Віндермір”.

Lady Windermere: You kept **paying** elaborate **compliments** the whole evening.

Lord Darlington: Ah, now-a-days we are all of us so hard up that the only pleasant things **to pay** are **compliments**. They are the only things we can **pay**. (Wilde, 4)

Леді Віндермір: Ви ж увесь вечір **обсипали** мене найвигадливішими **компліментами**.

Лорд Дарлінгтон: Але тепер ми всі дожили до такої скрути, що тільки на компліменти і стає нас. Нічим іншим ми й не спроможні **обсипати**. (Доценка, 235)

Основою цього каламбуру слугує фразеологізм „to pay compliments” – „сказати, висловити, зробити комплімент”. Перекладач не скористався словниковим варіантом, і це зумовило доречну ситуативну асиметрію: перекладний варіант каламбуру викликає в аудиторії сміх, що є відповідним авторському задуму. Проте варіант „*обсипати*” має

і негативні конотації (напр., з хворобою кір, яка також обсіпає). Однак більш вдалими вважаємо варіант „*обдаровувати*”, який також зберігає гру слів, але не має надлишкових конотацій.

У фільмі „Дістати коротуна” («Get Shorty») Б.Зонненфельда також знаходимо ситуативну асиметрію у перекладі гри слів.

Tommy: *Can you believe this weather? Miami Beach. for chrissakes!*

Bones: *Chili Palmer. It's chilly outside and Chili inside. It's a regular fucking chilifest.*

Томмі: *Я в нормі. Як тобі ця погода? Господи, це ж Маямі Біч...*

Боунз: *Чілі Палмер. І на вулиці морозно, і в приміщенні Чілі- відморозок. Справжнє свято морозу, чорт забирай.*

В сценарії фільму автор використовує гру слів на основі імені головного героя Чілі, яке є омонімом до англійського прикметника *chilly* – „прохолодний”. В українській мові такий каламбур відтворити без асиметрії не можливо, тому перекладач (на жаль, в нашій традиції поки не прийнято вказувати в титрах імені перекладача) бере за основу каламбуру не ім'я головного героя, а значення його омоніму. В перекладі маємо „морозно” – „Чілі-відморозок”. Така асиметрія відповідає духу фільма й викликає в глядачів належну реакцію. Відповідно, як у випадку драми, так і у випадку фільму застосування ситуативної асиметрії є виправданим.

Експлікативна асиметрія відіграє не менш важливу роль у розумінні та сприйнятті тексту на слух. Візьмемо для прикладу два випадки експлікативної асиметрії в тексті Т. Вайлдера „Шкірою наших зубів” („The Skin Of Our Teeth”) в перекладі В. Мицька та А.-Ю. Франко:

Announcer: *It's right handy to an A. and P. (The Skin, 12)*

Диктор: *Рукою подати до супермаркету. (Мицько, 13)*

Conveners: *Geprge, setting up for Barnum and Bailey. (The Skin, 118)*

Делегати: *Джордж, відкриваєш зоопарк? (Мицько, 119)*

Власна назва „*an A. and P.*” може бути незрозуміла українському читачу/глядачу. Врахувавши це, перекладачі цілком виправдано переклали власну назву загальнозрозумілою номінацією „*супермаркет*”. Крім того, у перекладі знаходимо пояснення: „Тут Вайлдер пише „A. and P.”, що скорочено означає „Атлантично-тихоокеанська чайна компанія”, яка розпочала діяльність в 1859 р. і розрослася до однієї з найбільших мереж супермаркетів”. Отже, в першому випадку експлікативна асиметрія лише сприяє розумінню п'єси і відповідає авторському задуму.

Другий випадок використання експлікативної асиметрії можна було б вважати вдалими, якби перекладачі не припустилися неточності. Заміна „*Barnum and Bailey*” на „*зоопарк*” була б адекватною, якби це відповідало істині. Насправді ж „Barnum and Bailey” – один з найвідоміших американських цирків, який був заснований у 1871 році.

Випадки експлікативної асиметрії зустрічаємо також і в фільмах, зокрема у стрічці „Бєбі бум” (“Baby Boom”) Ч. Шаєра:

Female narrator Three generations of women that turned a thousand years of tradition on its ear. [...] They moved out of the “pink ghetto” and into the executive suite. [...] Take J.C. Wiatt, for example, Graduated first in her class at Yale. Got her M.B.A at Harvard. **Has a corner office at the corner of Fifty-eighth and Park.**

Голос: Три покоління жінок звели нанівець тисячолітні традиції. [...] Жінки виברалися з **полону мрій** і перебралися до розкішних кабінетів директорів. [...] Візьмімо, наприклад, Джей Сі Вайет. Найкраща студентка Йелю. Магістр бізнесу Гарварду. **Має офіс в центрі Нью-Йорку на розі 58-ї та Парк-авеню.**

У цьому уривку простежуємо як ситуативну асиметрію «pink ghetto» – „полон мрій”, яка сприяє кращому сприйняттю, так і експлікативну. Для американського глядача фраза „corner office at the corner of Fifty-eighth and Park” означає, що це надзвичайно дороге приміщення у найпрестижнішій частині Нью-Йорку з видом на Центральний парк. Проте не кожному нашому глядачеві буде зрозуміло, де знаходиться перетин Паркової вулиці та 58-ї, тому пояснення „у центрі Нью-Йорку” є дуже вдалою експлікативною асиметрією.

Аналіз прикладів ситуативної та експлікативної асиметрії в українських перекладах як драматичних творів, так і кінофільмів, показує, що без них переклад міг би бути в деяких місцях абсолютно незрозумілим. Крім того, нам вдалося простежити, що принципи застосування різних типів асиметрії у цих двох жанрах є однаковим. При тому, що позитив використання асиметрії – очевидний, відкритим залишається інше питання, наскільки широкою вона може бути. Кожен перекладач має пам’ятати, що він не творець нового тексту, а *alter ego* автора, тому авторський задум повинен завжди залишатися пріоритетом при перекладі.

1. *Аристотель*. 3 „Поетики” // Теорія драми в історичному розвитку. Хрестоматія. – К.: Мистецтво, 1950. – С.67-83. 2. *Белинский В.Г.* О драме и театре. Избранные статьи и высказывания. – М.- Л.: Искусство, 1948. – 540с. 3. *Дмитриев Л.А.* Законы драматургии: теория и метод творчества. – М.: Диалог-МГУ, 1998. – 124с. 4. *Лесь Курбас*: У театральній діяльності, в оцінках сучасників: Документи / Під ред. В. Ревуцького. – Балтимор; Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1989. – 1026с. 5. *Ман. Т.* Опыт о театре // Собр. соч.: в 10 т. / Под ред. Н.Н. Вильмонта и Б.Л. Сучкова – М.: Гослитгиздат, 1960. – Т. 6. – 686с. 6. *Горчаков Н.* Режиссерские уроки К.С. Станиславского: Беседы и записи репетиций. – М.: Искусство, 1952. – 547с. 7. *Аникст А.А.* Бернгард Шоу // Шоу Б. Полн. Собр. Пьес: В 6 т. – Л.: Искусство, 1979. – Т.1. – С.5-46. 8. *Стиль автора* и стиль перевода: Учеб. Пособие / М.А.Новикова, О.Н.Лебедев, М.Ю.Лукинова и др. – К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1988. – 64 с. 9. *Некряч Т. С.* Види асиметрії при перекладі драматичного діалогу // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2006. – Вип. 9. – С.191-196.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Вайлд О. Портрет Доріана Грея: Переклад з англ. Ростислава Доценка. – Харків: Фоліо, 2006. – 398с. 2. Вайлдер Т. Шкірою наших зубів. – Київ: Факт, 2004. – 192с